

ადამიანის უფლებათა ისტორიული ასპექტები

თანამედროვე მსოფლიოში პოლიტიკოსები, ჟურნალისტები თუ იურისტები ძალიან ხშირად საუბრობენ ადამიანის უფლებების შესახებ. სწორედ ამიტომ წარუშლელად აღიბეჭდა მათი დაცვის აუცილებლობა ჩვენს ცნობიერებაში.

მარტივად რომ ვთქვათ, აღნიშნული უფლებები ჩვენ გაგვაჩნია იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ ადამიანები ვართ, თუმცა, ამ მარტივ იდეას რთული პოლიტიკური და სოციალური შინაარსი აქვს.

ადამიანის უფლებების, მათი გენეზისის, სოციალური ფესვებისა და დანიშნულების მიება ყოველთვის იყო და რჩება კაცობრიობის მნიშვნელოვან პრობლემად მისი ისტორიული განვითარების მანძილზე და დღესაც პოლიტიკური, სამართლებრივი თუ ფილოსოფიური კვლევის საგანია.

ადამიანის უფლებები რთული მოვლენაა, ალბათ ამიტომაც, სხვადასხვა ეპოქაში ისინი ხან პოლიტიკურ-სამართლებრივ, ხან ეთიკურ, ხანაც ფილოსოფიურ შინაარსს იძენდნენ იმისდა მიხედვით, თუ ვინ იმყოფებოდა ხელისუფლების სათავეში.

ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა უგულვებელყოფა არის საფუძველი პოლიტიკური თუ სოციალური არასტაბილურობისა, ამიტომაც მათ დაცვას უმთავრესი როლი აკისრია ნებისმიერ საზოგადოებასა თუ ეპოქაში.

ადამიანის უფლებათა დაცვა სამართლიანობისა და საყოველთაო მშვიდობის საწინდარია.

ადამიანის უფლებები მოიცავს ყველა ასპექტს და საზოგადოებრივი განვითარების ყველა საფეხურს, უკანასკნელი 50 წლის განმავლობაში იგი ჩამოყალიბდა დამოუკიდებელ დისციპლინად, რაც საერთაშორისო სამართლის განვითარების შედეგია, ძირითადი უფლებების გადაკვეთა, იქნება ეს სამოქალაქო, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური თუ კულტურული, მიგვითითებს ზოგიერთ ამ უფლებათა მასშტაბზე, რომლებიც ეფუძნება რეგიონული და საერთაშორისო სისტემების კომბინირებას.

ადამიანის უფლებები მოიცავს კანონის უზენაესობის პრინციპის ელემენტებს, რაც არის აღიარება იმისა, რომ სახელმწიფო უნდა მოქმედებდეს ქვეყნის უმაღლესი ნორმების მიხედვით, მით უფრო, რომ სახელმწიფო და საერთაშორისო სამართალი დიდი ხანია შეთანხმდნენ ძალაუფლების აუცილებელ შეზღუდვებზე.

იდეა ადამიანის უფლებათა შესახებ ანტიკურ ეპოქაში ჩაისახა და თანასწორუფლებიანობის პრინციპს ეფუძნებოდა. მან განვითარების საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდი განვლო. ადამიანის უფლებათა საფუძვლის “ფორმალური თანასწორუფლებიანობის” ჩანასახი პირველყოფილ საზოგადოებაში გვხვდება “მონომონიების” სახით. ისინი ერთგვარად აყალიბდნენ წარმოდგენებს ბოროტსა და კეთილზე და მათი მიზანი გვაროვნული წეს-წყობილების შენარჩუნება იყო. მათმა არსებობამ კაცობრიობის განვითარებაში დიდი როლი შეასრულა.

ადამიანის უფლებათა წარმოშობის შესახებ სხვადასხვა აზრი არსებობს. ადამიანის უფლებათა იდეას საფუძველი ჩაეყარა V-VI სს. ჩვ. წ. აღ-მდე. ათენსა და მოგვიანებით რომში VI ს. ჩვ.წ აღ-მდე, სოლონმა შეიმუშავა კონსტიტუცია, რომელიც დემოკრატიის ზოგიერთ ელემენტს შეიცავდა და ადგენდა სახელმწიფო ჩინოვნიკების პასუხისგებაში მიცემის უფლებას. შემდგომში განვითარება ამ იდეამ ძველ რომში ჰპოვა, რასაც ხელი შეუწყო მოქალაქეობის პრინციპის შემოღებამ.

მე-13 საუკუნის დასაწყისში ევროპაში უკვე საუბრობდნენ ადამიანის ზოგიერთ უფლებაზე. მათზე მსჯელობდნენ ევროპულ ფილოსოფიურ სკოლებში. ადამიანის უფლებები იკვეთება ფილოსოფიურ მსჯელობებში, რომლებშიც ყურადღება გამახვილებული თავისუფლებასა და ზოგიერთ სხვა უფლებაზეც კი. ადამიანის უფლებების ცნება უკავშირდება კანონის უზენაესობის კონსტიტუციურ პრინციპს – აუცილებელ შეზღუდვებს სუვერენის ან პარლამენტის მიერ ძალაუფლების გამოყენებაზე, კანონის უზენაესობა კი ეფუძნება ბუნებითი სამართლის რელიგიური დოქტრინის თეორიას. აქედან გამომდინარე, ბევრი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ ადრეულ რელიგიურ წყაროებში მოცემული საზოგადოების ქცევის წესები და მითითებები წარმოადგენს ადამიანის უფლებათა საფუძველს. რელიგიური დოგმები ადგენდნენ ქცევის ნორმებს, რომლებიც მეტწილად რელიგიური ხასიათის იყო. ზოგი მათგანი დღესაც მოქმედებს, რისი მაგალითიც ზოგიერთ ისლამურ სახელმწიფოში გამოყენებული შარიათის სამართალია. რელიგიურ წყაროებში ძირითადად განსაზღვრული იყო ვალდებულებები, პოლიტიკური და რელიგიური ტრადიციები [3, 44-45].

საზოგადოების განვითარების ფორმაციათა ცვლასთან ერთად იცვლებოდა ადამიანის უფლებების ხასიათიც. მონათმფლობელურ საზოგადოებაში ადამიანის უფლებათა გადანაწილება უთანასწოროდ ხდებოდა, ფეოდალიზმის დროს კი დაბეჩავებული ფენის უფლებათა მოცულობა გაიზარდა, ამ პერიოდში იზღუდებოდა მონარქის ძალაუფლებაც. მაგალითად ინგლისში, სადაც მონარქისთვის საზოგადოების გვაროვნული წრიდან კონტროლის დაწესების მცდელობა 1215 წელს, თავისუფლების დიდი ქარტიის მიღებით დასრულდა. აღნიშნული დოკუმენტი სამეფო ჩინოვნიკთა თვითნებობისაგან დაცვის უფლებებს და მექანიზმებს შეიცავდა. ქარტიის უმთავრესი ნორმა ის გახლდათ, რომ დაუშვებლად გამოცხადდა თავისუფალი ადამიანის მიმართ სასჯელის გამოყენება სასამართლო განაჩენის გარეშე. 1628 წელს ინგლისში მიიღეს პეტიცია უფლებათა შესახებ, რომლითაც მონარქს უნდა დაეცვა ქვემდგომი სამეფო ადმინისტრაციის თვითნებობისაგან. ამ აქტის მიხედვით მონარქისთვის პეტიციით მიმართვის შემთხვევაში, ადამიანის დაპატიმრება, მონარქის მიერ პეტიციის განხილვამდე არაკანონიერად ჩაითვლებოდა [3, 44-45].

1679 წელს მიიღეს HABEAS CORPUS ACT. ამ აქტით პირველად გამოიყენეს პიროვნების ხელშეუხებლობის გარანტიები.

ყველაზე მნიშვნელოვანი როლი ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა იდეის განვითარებაში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულმა რევოლუციამ შეასრულა XVII-XVIII სს, რომელმაც აღნიშნულ უფლებათა ფართო სპექტრიდან წინ წამოსწია ადამიანთა თანასწორობის პრინციპი, რომელიც ერთ-ერთი უმთავრესი და დემოკრატიული პრინციპია უფლებათა მთელ სპექტრში.

ადამიანის უფლებათა დაცვის შესახებ რეალური განცხადებები მე-17 საუკუნის ევროპაში გაკეთდა. ჯონ ლოკის ნაშრომში “მეორე მოხსენება სახელმწიფოს შესახებ”, რომელიც 1688 წელს გამოქვეყნდა, ყურადსაღებია, რომ კაცობრიობის ისტორიის დასაწყის ეტაპზე ყველას თანაბარი უფლებები გააჩნდა, მაგრამ სახელმწიფოს გარეშე მათი დაცვა წარმოდგენილი იყო, ამიტომაც ადამიანებმა შექმნეს საზოგადოება, ამ უკანასკნელმა კი სახელმწიფო – სწორედ იმისათვის, რათა დაეცვათ ადამიანის უფლებები.

ლოკის მოსაზრებით, ადამიანები სწორედ მაშინ უნდა დაემორჩილონ სახელმწიფოს, როდესაც ის მათ უფლებებს იცავს, რადგანაც ადამიანის უფლება უფრო ადრე წარმოიშვა, ვიდრე თავად სახელმწიფო, ხოლო სახელმწიფო ლეგიტიმურია მანამ, სანამ იგი სისტემატურად უზრუნველყოფს ამ უფლებათა დაცვას.

ლოკის თეორია თავდაპირველად საზოგადოების ყველა კლასზე არ იყო გათვლილი, იგი მხოლოდ იმ ფენას შეეხებოდა, რომელსაც უძრავი საკუთრება გააჩნდა, თუმცა იდეა თავისთავად ისეთი მიმზიდველი იყო რომ, მოხდა აღნიშნული უფლებების გაფართოვება მოწყვა და მათი დაცვისათვის ბრძოლა მთელ ევროპას მოედო. ეს ბრძოლა ევროპის ქვეყნებში პირველ მსოფლიო ომამდე მიმდინარეობდა, შტატებში კი უფრო ხანგრძლივად და ის თანამედროვე სამყაროში დღემდე გრძელდება.

”კაცობრიობა ერთი დიდი ოჯახია და ბარბაროსებს აქ ადგილი არ აქვთ” - გადაწყვიტა გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ 1948 წლის 10 დეკემბერს და მიიღო ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, რომელიც ევროსაბჭოს მონაწილე ქვეყნების მოქალაქეთა კონსტიტუციური უფლებების დაცვის გარანტიაა. აღნიშნულ უფლებათა დაცვის გამო შექმნილია მთელი რიგი მაკონტროლებელი ორგანოები როგორებიცაა: ადამიანის უფლებათა კომისია, ადამიანის უფლებათა ცენტრი და ევროპული სასამართლო, რომლებიც განიხილავენ ადამიანის უფლებათა დარღვევებს სახელმწიფოებრივ დონეზე.

ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დეკლარაციის მიღების დროიდან დღემდე მიმდინარეობს მისი კოდიფიცირების პროცესი როგორც საერთაშორისო, ისე ნაციონალურ დონეზე, რათა მოხდეს ადამიანის უფლებების წინა პლანზე წამოწევა და სრულყოფილი რეალიზაცია. აღნიშნული პროცესის ნახევარსაუკუნოვანმა გამოცდილებამ და კაცობრიობის ამ მიმართულებით სწრაფვამ დაადასტურა, რომ ადამიანის უფლებების დაცვის გარეშე წარმოდგენილია როგორც სამართლებრივი სახელმწიფოს მშენებლობა, ისე საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება.

ყოველ ადამიანს გააჩნია სიკეთე, მატერიალური თუ არამატერიალური, სწორედ ამ სიკეთეთა ერთობლიობას შეიძლება ვუწოდოთ ადამიანის უფლებები.

ადამიანის უფლებათაგან, მეტად საინტერესოა პირადი არაქონებრივი უფლებები, რომლებიც ქმნიან კომპლექსურ სამართლებრივ ინსტიტუტს, რომელშიც გაერთიანებულია სხვადასხვა დარგის სამართლის ნორმები. ამ უფლებათა, ისევე როგორც, ადამიანის სხვა უფლებათა სამართლებრივი რეგულირების საფუძველს კონსტიტუცია წარმოადგენს, იმდენად რამდენადაც, სწორედ მასშია თავმოყრილი ადამიანის პირადი უფლებები და დადგენილია სამართლებრივი გარანტიები მათი რეალური განხორციელებისათვის.

საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებისა და ნორმების თანახმად, საქართველოს კონსტიტუციის მე-2 თავი მთლიანად ეთმობა ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებს. რაც მეტყველებს იმაზე, რომ საქართველო სამართლებრივი სახელმწიფოა, ადამიანის უფლებების და თავისუფლების როგორც უზენაესი ღირებულების კონსტიტუციით აღიარება წარნადგენს სამართლებრივი სახელმწიფოს მთავარ მახასიათებელს, ვინაიდან იგი ერთადერთი და უმაღლესი ღირებულებაა სხვა დანარჩენ საზოგადოებრივ ღირებულებებს შორის.

ადამიანის უფლებები – არის განსაზღვრულ ნორმატიულ სტრუქტურაში მოქცეული თვისებები და მახასიათებლები, რომლებიც გამოხატავენ პიროვნების თავისუფლებას და წარმოაგენენ ადამიანის ცხოვრების, მისი საზოგადოებასთან, სახელმწიფოსთან და სხვა ინდივიდებთან ურთიერთობის შესაძლებლობებს.

ადამიანის უფლებები ინდივიდს აძლევს საშუალებას მართოს სახელმწიფო ან იყოს მასთან დისტანციურ დამოკიდებულებაში, სარგებლობდეს პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობით, აირჩიოს პროფესია, განსაზღვროს რელიგიასთან დამოკიდებულება. იქ სადაც სახელმწიფო შთანთქავს სამოქალაქო საზოგადოებას, ადამიანის უფლებები ან არ არსებობენ, ან ატარებენ დეკორატიულ ხასიათს.

საქართველოს კონსტიტუცია აღიარებს ადამიანის უფლებას სიცოცხლეზე, ჯანმრთელობაზე, პატივსა და ღირსებაზე, სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობის და რწმენის თავისუფლებაზე, პირად და საკუთრების ხელშეუხებლობაზე, აგრეთვე სხვა პირად არაქონებრივ უფლებებზე [6, 8-10].

არაქონებრივი უფლებები ხასითდებიან პიროვნებასთან უშუალო კავშირით, ისინი წარმოიშობიან დაბადებით, ან კანონის ძალით. მაგალითად თუ ადამიანის სიცოცხლე, უფლება, რომელიც არაქონებრივ უფლებათაგან ერთ-ერთი უმთავრესია, დაბადებით წარმოიშობა, ადგილსამყოფელის არჩევის უფლების წარმოშობა კანონთანაა დაკავშირებული.

პირადი არაქონებრივი უფლებების სამართლებრივი რეგულირება უმთავრესად სამოქალაქო სამართლის ნორმების მიხედვით ხორციელდება სწორედ ამ ნორმათა შინაარსიდან გამომდინარე პირადი არაქონებრივი უფლებები წარმოიშობა სულიერი ღირებულებების საფუძველზე, ესენია: პატივი, ღირსება, საქმიანი რეპუტაცია, იურიდიული პირის სახელწოდება - რომელსაც თავის მხრივ არამატერიალური უფლებები დაფუძნებით წარმოეშობა, სახელის უფლება, ავტორობის უფლება და სხვა.

არაქონებრივი უფლებები განუყრელადაა დაკავშირებული პიროვნებასთან, ამ უფლებების საშუალებით ვლინდება ადამიანის თუ ორგანიზაციის ინდივიდუალურობა, ზნეობრივი და სხვა სოციალური ღირებულებები.

ზემოთ ჩამოთვლილი უფლებები თითოეულ ჩვენგანს გააჩნია, თუმცა ბევრმა მათი შინაარსი არ იცის. ეს, სამწუხაროდ, საზოგადოების ამ ნაწილის სამართლებრივი კულტურის დაბალ დონეზე მეტყველებს, აღნიშნული უფლებები ხშირად ირღვევა ყველა ეპოქაში და სახელმწიფოში, მათ შორის, საქართველოშიც, ეს რომ არ მოხდეს, ალბათ, კაცობრიობამ მსოფლმხედველობა უნდა შეიცვალოს, რაც ძნელი წარმოსადგენია. ამიტომაც, ერთადერთი გამოსავალი ადამიანთა სამართლებრივი თვითშეგნების გაზრდაა. თითოეული ჩვენგანი

თავად უნდა შეეცადოს ამ უფლებათა დაცვას, მითუმეტეს, რომ ამის მექანიზმები დღევანდელ რეალობაში არსებობს, თუმცა ეს მეტად რთულ ამოცანას წარმოადგენს ყველასთვის და მის შესასრულებლად კომპლექსური ზომების მიღებაა საჭირო.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საყვარელიძე ფ. 1999. *ადამიანის უფლებათა ლექსიკონი*. თბილისი.
2. ჩერქეზიშვილი ნ., კვაჭაძე მ. 2005. *ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი*. თბილისი.
3. რონა კ.მ. სმიტი 2005. *ადამიანის საერთაშორისო უფლებები*, მეორე გამოცემა. ოქსფორდის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
4. *ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები*, საკანონმდებლო აქტების კრებული. 2005. თბილისი: ზონა კაუზა.
5. *ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო დოკუმენტები*. 2003. თბილისი.
6. *საქართველოს კონსტიტუცია*. 2007. თბილისი: რაიზი.

Theona Giorgadze
Grigol Robakidze University

Historical Aspects of Human Rights

We often hear “Human rights” in the modern world from the side of politicians, journalists, lawyers. That is why it occupies a great place in our consciousness. Easily to say, we have rights for that simple reason that we are humans, though this simple idea has difficult political and social content.

Human right - its genesis, social roots and assignment was and is a particular problem during the period of development of the history of humanity. They passed hundred of years and are still in the center of attention of political, legal, religion, philosophic approaches.

Human right is a difficult appearance, probably, that is why in different epochs sometimes they acquired political and legal, and sometimes ethical, philosophic content, and depended on the government.

Ignorance of human rights and freedom is the basis of political and social instability; that is why their protection has a great role in any society or epoch. Protection of human rights is a sign of justice and general peace.

The idea on human rights was conceived in ancient age and based upon the idea of equality. It passed sufficiently long period of development; we meet the rudiments of human rights basis “Formal Equality” as “Monomies”. They homogenously formed imaginations on evil and kindness and their aim was to preserve family habits. Their existence played a great role in the development of humanity.

The idea of human rights was founded until V-VI centuries B.C. In Athens and later in Rome until VI century B.C. Archon Solon elaborated the constitution which consisted of several elements of democracy and restored rights of bringing to account of officials. Later the idea was developed in ancient Rome which was supported by establishment of the citizenship principle.

Every step of the development of the society changed the character of human rights. In slave-holding society the distribution of human rights was unequal, but in feudalism epoch the volume of rights was increased; in this period was made even an attempt of limitation of monarchy power. For example, in 1215 in England the attempt of establishment of control of monarch from the tribe circle was finished by adopting of great freedom charter. The document consisted of the rights and mechanisms for saving from willfulness of royal officials. The main standard of the charter was to declare administration of punishment to an independent person unpermitted without a verdict. In 1628, in England was adopted a petition of rights by which the monarch should defend a subordinate from wilfulness of the royal administration. According to the act, imprisonment of an individual without discussion of petition by monarch would be considered as illegal.

In 1679 HABEAS CORPUS was adopted. According to the act, inviolability guarantee of an individual was administrated for the first time.

The bourgeois-democratic revolution of XVII-XVIII cc. played the most important role in the development of the idea of human rights and freedom. It put the principle of equality in the forefront from broad spectrum of human rights, which is one of the main and democratic principles within the whole spectrum of rights.

The real statements on human rights were made in Europe in XVII century. It is significant that in the work of John Lock "Second report on state", which was published in 1688, everybody had equal rights at the first stage of the history of humanity, but their defending without state was unimaginable. That is why people made society, and the latter made a state in order to protect human rights.

According to Lock's consideration, people should subordinate to the state when it defends their rights as the human right was made earlier than the state itself. The state is legitimate until it maintains defending of human rights systematically.

At first, Lock's theory was not considered for all stratum of society; it touched upon only to that stratum which owned real estate, though the idea was so attractive that these rights were increased and the struggle for protecting rights was spread in whole Europe. This struggle lasted in the countries of Europe until the World War I, in the states it lasted longer. Fighting for similar rights is going even in the modern world.

The humanity always dreamed to put an end to wars which bring only destruction and death. That is why in the World War II, the countries of anti-Hitler coalition (USSR, USA, England, etc.) planned to establish international organization which would interrupt these occurrences to a certain extent. On October 24, 1945, an organization UNO was founded. Inevitability of creation this organization was caused by problems of human rights after the World War II which became international. Gradually, constitutional law was influenced by international standards. Nowadays, the rights of

resident of any country are under the observation of world organizations. Many international documents are received; for example, from UNO which entrusts member states with the providing of documents without any kind of discrimination.

The first human rights and freedom declaration was adopted on December 10, 1948 by the United Nations Organization. It is the guarantee of human rights defence of the citizens of member countries of the European Council. Due to efficient defence of the rights controlling authorities were created such as, Human Rights Committee, Human Rights Center, European Court that discuss violations of human rights at the state level.

Human rights are integral with social activity; with its content human rights normatively form those conditions and means which are objective inevitability for normal functioning of society and state.

Each individual has specific property, material or nonmaterial, just volume of properties may be conditionally called Human rights.

Human rights and freedoms purposely have an influence upon the balance of relations between citizens and state.

The rights themselves are of different disposition: civil (personal), political, cultural and social-economic.

Civil Rights define freedom of personal life of a human, its legal defence from illegality. As it is known, civil rights consist of right of ownership, right of dignity, respect and business reputation, family right, right of inviolability, etc.

With political rights a human has consolidated right of freedom of speech, spreading and obtaining of information, right of participation in peaceful manifestations.

With cultural rights humans provide participation in art, scientific and technical achievements.

Social and Economic rights provide valuable existence of a human in modern society.

Each of us acquire the rights listed above, though, many people do not know their meaning. Unfortunately, it speaks on low level of legal culture of the society. The rights are often violated in all epoch and state, including Georgia. In order to avoid this fact, humanity should change ideology, though this change is unimaginable. That is why the only way is to increase legal self-consciousness of humans. Each of us should try to defend rights; especially mechanisms of this exist in today's reality, though it is a very difficult problem for everybody and requires taking complex measures.